קודם שנברא העולם ולא נבראו עמד הקב״ה ושתלן בכל דור ודור והן הן עזי פנים שבדור ורב נחמן בר יצחק אמר אשר קומטו לברכה הוא דכתיב אלו תלמידי חכמים שמקמטין (א) עצמן על דברי תורה בעולם הזה הקב״ה מגלה להם סוד לעולם הבא שנאמר [1]נהר יוצק יסודם אמר ליה שמואל [ב]לחייא בר רב בר אריא תא אימא לך מילתא מהני מילי מעליותא דהוה אמר אבוך [א]כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר דינור ואמרי שירה ובטלי שנאמר [2]חדשים לבקרים רבה אמונתך ופליגא דר׳ שמואל בר נחמני דאמר ר׳ שמואל בר נחמני אמר ר׳ יונתן כל דיבור ודיבור שיוצא מפי הקב״ה נברא ממנו מלאך אחד שנאמר [3]בדבר ה׳ שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם כתוב אחד אומר [4]לבושיה כתלג חיור ושער [ג](רישיה) כעמר נקא וכתיב [5]קוצותיו תלתלים שחורות כעורב לא קשיא כאן בישיבה כאן במלחמה דאמר מר אין לך נאה בישיבה אלא זקן ואין לך נאה במלחמה אלא בחור כתוב אחד אומר [ד]כרסיה שביבין דינור וכתוב אחד אומר [4]עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב לא קשיא אחד לו ואחד לדוד כדתניא [ג]אחד לו ואחד לדוד דברי ר׳ עקיבא אמר לו ר׳ יוסי הגלילי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול אלא אחד לדין ואחד לצדקה קיבלה מיניה או לא קיבלה מיניה ת״ש אחד לדין ואחד לצדקה דברי רבי עקיבא אמר לו ר״א בן עזריה [ו]עקיבא מה לך אצל הגדה כלך [ח]מדברותיך (ב) אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו שנאמר [6]השמים כסאי והארץ הדום רגלי כי אתא רב דימי אמר שמונה עשרה קללות קילל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם המקרא הזה [7]ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד שמונה עשרה קללות מאי נינהו דכתיב [8]כי הנה האדון ה׳ צבאות מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה כל משען לחם וכל משען מים גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקוסם וזקן שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם [א] וגו׳ משען אלו בעלי מקרא משענה אלו בעלי משנה כגון ר״י בן תימא וחביריו פליגו בה רב פפא ורבנן חד אמר שש מאות סדרי משנה וחד אמר שבע מאות סדרי משנה כל משען לחם אלו בעלי תלמוד שנאמר [9]לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי וכל משען מים אלו בעלי אגדה [י]שמושכין לבו של אדם כמים באגדה (ג) גבור זה בעל שמועות ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה שופט זה דיין שדן דין אמת לאמיתו נביא כמשמעו קוסם זה מלך שנאמר [10]קסם על שפתי מלך (ד) זקן זה שראוי לישיבה שר חמשים אל תקרי שר חמשים אלא שר חומשין זה שיודע לישא וליתן בחמשה חומשי תורה דבר אחר שר חמשים כדרבי אבהו דאמר רבי אבהו מכאן שאין מעמידין מתורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה ונשוא פנים זה שנושאין פנים לדורו בעבורו למעלה כגון רבי חנינא בן דוסא למטה כגון רבי אבהו בי קיסר יועץ [כ]שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים וחכם זה תלמיד המחכים את רבותיו חרשים [ל]בשעה שפותח בדברי תורה הכל נעשין כחרשין ונבון זה המבין דבר מתוך דבר לחש זה שראוי למסור לו דברי תורה שניתנה [מ]בלחש ונתתי נערים שריהם מאי ונתתי נערים שריהם א״ר אלעזר אלו בני אדם שמנוערין מן המצות ותעלולים ימשלו בם אמר רב[נ] (פפא) בר יעקב (ה) תעלי בני תעלי ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם ירהבו הנער בזקן[ס] (והנקלה בנכבד) אלו בני אדם שמנוערין מן המצות ירהבו במי שממולא במצות כרמון והנקלה בנכבד יבא מי שחמורות דומות עליו כקלות וירהבו במי שקלות דומות עליו כחמורות אמר רב קטינא [ע]אפי׳ בשעת כשלונה של ירושלים לא פסקו מהם בעלי אמנה שנא׳ [11]כי יתפש איש באחיו בית אביו (לאמר) שמלה לך קצין תהיה לנו דברים שבני אדם מתכסין (ו) כשמלה ישנן תחת ידך [11]והמכשלה הזאת[פ] מאי והמכשלה הזאת דברים שאין בני אדם עומדין עליהן אא״כ נכשל בהן ישנן תחת ידך [12]ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש ובביתי אין לחם ואין שמלה לא תשימוני קצין עם ישא אין ישא אלא לשון שבועה שנאמר [13]לא תשא את שם ה׳ אלהיך (ז) לא אהיה חובש לא הייתי מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא גמרא ודלמא שאני התם דאי אמר להו גמירנא אמרי ליה אימא לן הוה ליה למימר גמר ושכח מאי לא אהיה חובש כלל איני והאמר רבא [צ]לא חרבה ירושלים עד שפסקו ממנה בעלי אמנה שנאמר [14]שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עושה משפט מבקש אמונה ואסלח לה לא קשיא הא

קודם שנברא העולם. נגזר עליהם להבראות להיות קודם מתן תורה לקיים מה שנאמר דבר צוה לאלף דור (תהלים קה) לאחר שהיתה תורה להינתן לסוף אלף דור וכשראה שאין העולם מתקיים בלא תורה עמד וטרדן ונתנה לסוף כ״ו דורות מאדם הראשון עד משה רבינו: **רבה אמונתך.** רבה תהלתך עליהן: (ח) **כרסיה.** משמע כסא אחד: **כרסון רמיו.** שני כסאות הוטלו נתקנו לישב עליהן: **שכינה חול.** להושיב אדם אצלו: **כלך מדברותיך.** חדל מדברך עד שתגיע אצל נגעים ואהלות שהן הלכות עמוקות: **קילל ישעיה את ישראל.** כלומר נתנבא עליהן י״ח פורעניות: **ירהבו.** יתגאו: **שש מאות סדרי משנה.** היו בימיהן: **לחם אלו בעלי הש״ס.** שיש לסמוך על הוראתן כסמיכת לחם: **בעל שמועות.** ששמע הלכות פסוקות מרבותיו וסגורות בפיו: **ראוי לישב בישיבה.** וליטול ממנו עצה בכל דבר חכמה: **כדרבי אבהו.** להעמיד לפניו מתורגמן לדרוש ברבים: **למעלה נושאין פנים בעבורו לדורו.** שהכל ניזונין בזכותו כגון רבי חנינא בן דוסא כדאמרינן בעלמא (תענית דף כד:) (פ) כל העולם אינו ניזון אלא בשביל חנינא בני: **למטה.** מלכי האומות מכבדין אותן בשבילו כגון ר׳ אבהו שהיה חשוב בבית המלך כדאמרינן במסכת סנהדרין (דף יד. (צ)) דהוו נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה כו׳: **שראוי למסור לו כו׳.** כגון אב״ד ולבו דואג בקרבו: **תעלי.** שועלים: **כי יתפש איש באחיו.** הכתוב היה מגנן לומר שלא היו יודעין להשיב לשואלים הלכה: **שבני אדם מתכסין בהן.** נחבאין שלא ישאלו להן לפי שאין בקיאין בהן: **ישנן תחת ידך.** כלומר אתה בקי בהן: **אא״כ נכשל בהם.** כשהתלמיד נכשל בשמועתו פעם ראשונה ושניה הוא נותן לב לעמוד על שמועתו: **לא אהיה.** איני רגיל להיות: **דלמא.** האי נמי לאו משום דלאנשי אמנה היו אלא דאי הוה אמר גמירנא הוו אמרי ליה אימא לן והוא לא הוה ידע:

תקופת

וטרדן. ואיכא למ״ד ושתלן פרש״י לפי לשון ראשון נתן נשמתן בגיהנם ולא נבראו ותימה הוא וכי עביד דינא בלא דינא כי מה פשעו להיות בגיהנם ונראה לפרש וטרדן שלא נבראו ביחד כי אם מעט לכל דור ודור כדי שלא יחריבו העולם ושני הלשונות בירושלמי שוה אך הלשון משונה ולכך לא חש למתני איכא דאמרי לה בהאי לישנא (ט) כיון שאינו משנה לה רק חדא תיבה: **ופליג אר׳ שמואל בר נחמני.** שהוא אומר שמלאכים נבראים בדבור המקום ולא מנהר דינור: **רבי חנינא בן דוסא למעלה.** שהיה בעל מעשים יותר מכל בני דורו: **ולמטה** (י) **בבית קיסר.** ולאו משום שלא היה חשוב למעלה אלא משום שגם בדורו היו אנשי מעשה כמותו:

נענה

מסורת הש״ס

א) [ברכות יז.], ב) [צ״ל לחסא], ג) סנהדרין לח:, ד) [שם ע״ש סו:], ה) [עי׳ פרש״י לסנהדרין סו: ד״ה מדברותיך], ו) שבת פו., ז) [סנהדרין פז.], ח) [גיטין סח. סוטה מו: סנהדרין לח.], ט) [פי׳ כחסאי מפני השטן ערוך ערך לחס], י) [צ״ל אחד וכ״ה בילקוט ובע״י], כ) [מיוסר וכ״ה בילקוט], ל) [שבת קיט:], מ) [שבת קיט: גיטין מג.], נ) שבת קיט., ס) [וברכות יז:], ע) [וכתובות יז.],

◆

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ שמקמטין את עצמן משינה על דברי תורה כו׳ מגלה להם סוד הנהר לעולם הבא: (ב) שם כלך מדברותיך ולך אצל נגעים: (ג) שם גבור זה בעל שמועות. נ״ב פי׳ ר״א זה המתגבר ביצרו: (ד) שם קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו וזקן זה: (ה) שם אמר רב פפא בר יעקב אלו תעלי וכו׳ והנקלה בנכבד יבואו בני אדם וכו׳ במצות כרמון מאי והנקלה: (ו) שם מתכסין בהם כשמלה: (ז) שם ה׳ אלהיך מאי לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי בית המדרש: (ח) רש״י ד״ה כורסיה: (ט) תוס׳ ד״ה וטרדן וכו׳ בהאי לישנא ואיכא דאמרי לה בהאי לישנא כיון שאינו משנה רק חדא כצ״ל: (י) ד״ה ולמטה כגון רבי אבהו בבית קיסר:

◆

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ ותעלולים ימשלו בם. נ״ב ונגש העם איש באיש ואיש ברעהו (והוא הי״ח כי יחכם חרשים נחשב לאחד וכן ונבון לחש ומ״ש המהרש״א ז״ל דהוא לענין דרשה ולא לענין מנינא דא״כ י״ט הויין אף זולת קרא ונגש כו׳):

◆

מוסף רש״י

עד די כרסון רמיו. נתיישבו הכסאות דמשמע שנים (סנהדרין לח:). **עד מתי אתה עושה שכינה חול.** שאתה מושיב בשר ודם אצלו (שם). **כלך מדברותיך אצל נגעים ואהלות.** מנע מדברך ושנה להלכות נגעים ואהלות שהם חמורים ובהם אתה מחודד ולא בהגדה (סנהדרין סז:). **מתכסין כשמלה.** כששואלין אותן טעמי תורה הללו עושין עצמן כמעלימין את דבריהם מפני שאינן יודעים להשיב. **ישנן תחת ידך.** אתה בקי לפיכך קצין תהיה לנו ותלמדנו חכמה (שבת קיט:). **דברים שאין בני אדם עומדין עליהן.** על בוריין לאומרן כהלכתן, אלא אם כן נכשל בהן. עד שאומרן ב׳ או ג׳ פעמים בשיבוש, והיינו טעמי תורה המסותרין (שם קכ.). לי: שאין אדם עומד על אמיתתן עד שיכשל בהן להורות טעות ויכלימוהו והוא נותן לב ומבין (גיטין מג.). **לא אהיה חובש.** איני רגיל להיות חובש חבוש בבהמ״ד. אהיה, הורגלתי, כמו (איוב יב) שחוק לרעהו אהיה, אני הויה (שבת קכ.). **ודלמא שאני התם.** ממאי דמשום דיש נכן אמנה הוא דילמא על כרחך צריכים שיטיבו האמת, דאי אמר להו גמירנא. אותן טעמי תורה, אמרי ליה. שואלים אימא לן (שם). **מאי לא אהיה חובש.** מודה הוא על האמת שלא יגע בתורה (שם).

עין משפט נר מצוה

א [טור א״ח סימן קנו]:

◆

תורה אור השלם

1. אֲשֶׁר קֻמְּטוּ וְלֹא עֵת נָהָר יוּצַק יְסוֹדָם: איוב כב טז
2. חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ: איכה ג כג
3. בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם: תהלים לג ו
4. חָזֵה הֲוֵית עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִב לְבוּשֵׁהּ כִּתְלַג חִוָּר וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא כָּרְסְיֵהּ שְׁבִיבִין דִּי נוּר גַּלְגִּלּוֹהִי נוּר דָּלִק: דניאל ז ט
5. רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב: שיר השירים ה יא
6. כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ישעיהו סו א
7. וְנִגַּשׂ הָעָם אִישׁ בְּאִישׁ וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד: ישעיהו ג ה
8. כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן יְיָ צְבָאוֹת מֵסִיר מִירוּשָׁלַ͏ִם וּמִיהוּדָה מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה כֹּל מִשְׁעַן לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעַן מָיִם: גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקֹסֵם וְזָקֵן: שַׂר חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים וְיוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ: וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ בָם: ישעיהו ג א-ד
9. לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחֲמִי וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי: משלי ט ה
10. קֶסֶם עַל שִׂפְתֵי מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל פִּיו: משלי טז י
11. כִּי יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה לָּנוּ וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ: ישעיהו ג ו
12. יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה לֹא תְשִׂימֻנִי קְצִין עָם: ישעיהו ג ז
13. לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְיָ אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: שמות כ ו
14. שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם וּרְאוּ נָא וּדְעוּ וּבַקְשׁוּ בִרְחוֹבוֹתֶיהָ אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ: ירמיהו ה א

◆

רבינו חננאל

ארבע כנפים ופרקי׳ ישעיה שראה בזמן שהיה בהמ״ק קיים ראה שש כנפים אבל יחזקאל שראה אחר חרבן ארבע כנפים כביכול שנראה ליחזקאל כאלו נתמעטו מכנפי החיות שתים שתים ואמרינן הי מינייהו אימעוט אמר רב חננאל אמר רב אותן שנאמר בהם ובשתים יעופף וקרא כלומר שמשוררות בהן כדכתיב התעיף עיניך בו ואיננו ורב פי׳ שאין כתוב בזה הענין בס׳ שלנו ורבנן באו לגלות דבר זה מדרך אחרת כי ישעיה ראה רגלים מכוסין ויחזקאל ראה רגלים מגולות עד שידע כי הן רגל ישרה ואמר אותן שהיו מכוסין רגליהן בהן הן שנתמעטו ודחינן ודלמא דגלו ואחזו ליה דאי לא תימא הכי אפייהו היכי חזא להו אלא דגלו ואחוו ליה רגליהן נמי דגלו ואחזו ליה ודחינן בשלמא אפיה אורח ארעא לגלויי קמיה רביה אלא כרעא מי אורח ארעא לגלויי קמיה רביה. [א] ותוב פרכינן ודלמא במסנא אחוון ליה [ב] והאי דקאמר ורגליהם רגל ישרה לא אתחזי במסנא מקום גבוה ותמוך ברגל אדם ואף אין בראשה אלכסין כראשי אצבעות רגלי אדם. וכי הכי מתחזי במסנא. ועוד סייעינן לרבנן דאמרי כנפים שהיו מכסות בה רגליהן אימעטו וראן מגולות דאי ס״ד מיכסיין הוו רגליהון ואפיהון בשלמא גליין אפיהון כי היכי דלחזינהו יחזקאל דאיכא תמן פני שור וליבעי עלייהו רחמי כריש לקיש אלא רגליהון למה להון לגלינהו אלא אימעיטו גפייהו ואתגליין רגליהון ופרכינן לעולם מיכסיין הוו ולא איגליין אלא לאתויי יחזקאל דקיימי רגל ישרה לכדריב״ח (ברכות י׳) ללמד שחייב אדם לכוון את רגליו בתפלתו שנאמר ורגליהן רגל ישרה נהר. דינור נגד ונפק מזיעת החיות ושפיך על ראש רשעים בגיהנם. אשר קומטו בלא עת אלו הרשעים שקומטו קודם שנברא העולם ושתלן הקב״ה בכל דור ודור. והן הן עזי פנים. רב נחמן בר יצחק אמר ברכה היא. אלו ת״ח שמקמטין עצמם משינה בעוה״ז על דברי תורה הקב״ה מגלה להן סוד לעוה״ב. כתוב אחד אומר ושער רישיה כעמר נקי וכתוב אחד אומר קווצותיו תלתלים שחורות כעורב. ל״ק כאן בישיבה פי׳ במושב הדין בזקן. שאין נאה בישיבה אלא זקן. וכן במלחמה אין נאה אלא בחור פי׳ יש מי שאומר מראות הללו כדרך חלום נראים כדכתיב אם יהיה נביאכם ה׳ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו וכתוב ביד הנביאים אדמה. להודיע שמראה לנביאים בעין דמות באוכנתא דליבא. אבל הקב״ה ישתבח שמו אין לו דמות. וזה הדבר מוכיח שאין שם דמות כלל שאילו היה תמיד אחד או דמות בחור לעולם או דמות זקן לעולם אלא ללמדך שאין שם דמות כלל. אלא מה שמראה

א) מדברי רבינו אלו נראה שנתחבר לפניו אחה קושיות ופירוקי נשונין ולפני רבינו היה בשלימות. ב) אולי צ״ל והכי דקאמר ורגליהם רגל ישרה דלא אתחזי במסנא.